



СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээде
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛДИ БҮРҮН ДООЗАР

СООК ХААРЫП КЕЛИР...



ЧУРУКТА: Сүт-Хөл району-
да Кара Маркс аттыг совхоз-
туң анык малчыны Борис
Ондар 1982 чылдан хой кадарып
кечкен. Кадайы Паталыя
Ондар-биле мал ажылынга
ажылдап кирген, иштинин
малчыны баш санын чидирип
чакка естүрүш, оларын ка-
дарып чурттарга көчүрүп
чораш, олардын сымары-

рин чедип ап турар.
Анык хойжу Борис Ондар
бо чылын он беш тонна си-
генин белеткен алырын хү-
зүнгө, 30 тоннаны кезип,
кыштада чедирип алган.
Хойларын калжанын
чанында хой тонна едети ба-
за болуп белеткен. Бо хой-
жулар маадын таады кайры-

ның талаам-биле чедирки-
нерин.
Ажыл-агый бо хойжуңуң
кызык асылын үнелер, ту-
рсын тутка-биле шаңгал.
Ол Кызылга чедип кел-
ген, республиканын мурак-
чылары-биле кады ГДР-же
тургусторуптун.
Ондар ОХЕМЧИКТИН фо-
тозу.

Малчыга сес

Кыштаглаашкыга белет-
кен хойну чайын семиртип
алырында эгесдор. Кадарып
хоомуну Биче-Балы-Кол деп
черге күш кып чалаалат.
Каш, тарып боозадылган
кыштар. Ону чарык ай
хиреде эрттирмин. Мзон
кадарып турар хоом беш
дугаар төрүүр. Келер кыш-
таглаашкыда хой оолдаш-
кыны лавар айда эртер.
Бүрүңгү чымы төрүүр 100
хойдан 100 хураганны ап
пыдаан мен. Эрткен кыш
100-тен 68-ти алдым. Арай
сула ажылдаанын түн-
дөдөр көргүзүп турар-дыр.
Кыш база берге болду. Ча-
зы мал ченин чедиргестей
берди. Келер кыш база белет-
кен хой болуп шыккан.
Кыштагыга бо күзүн эрте
көштүм. Еңде чаш кыш база
бар. Хоомга кыштагың
оюну бастырайы ырадыр
кадарып турган, бажын.

ХҮР АЖЫРАР

багдамын, калжа-хорамны
хыламчалыг чыгыпкан, сеп-
тел алып деп бодай бердим.
Урут-дарыг кал-кадык турар
болса, малчы кыштын
акылы база шуут турар бол-
ду ийин.
Кыштагда улуг септелге
ам чок. Бажыңның пеккезин
долуу-биле септеш, тала-
ны, сонгаларын буудаш, чы-
гылаш, олурун адым.
Кыштын ханадары эки.
Ойбак-лыдык чок. Сериз
арай чута. Ону доураар-биле
Ондар мен. Даштыга хой
чөмгөр калжаны тударым
арткан.
Кыштаглаашкыга чутула
чүдү — мал чени. Ол четир
болза, малчын бүтүрүдү
боор. Бодум хуума 6 тонна
сигенин белеткен адым.
Коданга дүкүргөн сөгөн
аймаанга ол, бичи-лаа болза,
некеде боор. Чайлагда
едек болуп, кургаган каан
мен. Машына-балгат хосталып,

дүжүт ажаалдамы эрте боор-
го, сөөртүп алып мен. Курга-
гедети төрүүр хой, чаш ху-
раган адаанга чадарга, шыкка
белен алысас боор чүе.
Биста өг-бүдөлсө каш
чыл улаштыр керээ-биле
ажылдап турар. Ажылда
дүгүм боор торду. Чарыгал-
дарын, орутаным-даа кыш
салга олурун апар. Харык-
салга-даа кедүрүр. Уруум,
урууларым мен, бодум үк-
сөз ажылдаш, багай эвес
түндөлдөрүн чедип алып
арыкка болдуусу. Биче-
бүдө керээзинин салдары
база бар.
Кыштаглаашкыга хынам-
чалыг белеткенни алган,
инитиңин малын хур кыш
ажырап, чаш төдүн, аргалыг
болза, чидиргестей чамгалып
алыр дош күжүңүңүңүң
ажылдаар бис.
Биче-оол БААЗАН,
«Салы» совхозун малчыны.

АЙТЫРА БЭЭР. ЧҮНҮ КАНАЧААРЫЛ?

1. МАЛДЫ ЧҮНҮН БИЛЕ ЧӨМГӨРҮЛҮР

Бистаң «Барлык» совхозтуң
кыштаглаашкыга белеткенни
бирде-бирде сатырымга,
илек-сока деп кыш-даа ыт-
кап-чарык ийин. Ол күш аяк-
кап-чарык, чыгы үеде улуп олу-
ру, а кыш кээрде, оон-на ам
дегенде, келер чылын чыг-
дыг улаан туруп алың ады-
рам дөр дүңүр болгай бис.
Ажыл-агыймыс 1987 чылда
мал ченин эвэстип белетке-
ниңден, шор база бода-лаа
малды дым оскунуп, мал че-
ми таварышкан бис. Мал че-
ми үзүткелдирге бергелешип,
ам канчаар боор, хараганнар,
тал-терек кезип, ону үрүм-
көт, дээрбелен, шын бууду
берип турганмыс чакыт
эвес-ле болгай. Арга-ла хо-
рок.
Амгы үеде совхозтуң өрөш
база хей: 5 млн. рубль ашкан.
Чүгө ыңгыр? Бир деминг
ажыт чок-тур. Бир эвес ажыл-
дык организастаар болза, күш
бар-дыр. Үш-дөрт салбырыт,
улуг совхоз-тур бо. А ажыл-
ды организастаар улус база
интерик директор, специа-
листтер, оон аныкка салбыр-
ларын удуруткучулары, ып-
ла-ба-ла мал болгаш чер
ажылынын специалистери
бар. Биргелерлер чүңү ха-
рымлаар деп? База-ла мал
ченин белеткен дөш
олардан буруну кым-даа чыг-
дап бас болуур.
Ажыл савдарлар, олуштап,
шүшпөн, бис эргэ арга-метод-
тап та каян уштунар улус

бис. Эрткен чылын кокамыс
Таштык райондан база ре-
спублика иштинден мал чени
дешкен, колданып чедире
ышкымы. Бодан көргө, чыг-
гыс хуң дугайында болалар
олурун хойларга бис аа?
Моңу чүгө бижип олурун
ол дөрге, ам бо чылын аам.
Мал ченин панын күсүдип
чалат тур бис: 50 хуу аякып
тур. Белеткээр сөгөн чок
болган ол бе? Бар чүе-дир
ийин, бар. Мал чени белет-
кен эгелен турда, бирги
класстың сөгенин хол-биле
келер белеткээр, бир тон-
намын өртө 51 рубль 28
көпөөк болуп деп, бүгү
улууска чарлап дымнатты.
Оон соонда кезилде өлгөн
шуудай бергеле, сөгениң
шыныру кудулай боор а-
лал, ыңгыраң өртөктер чер
албас боорга, хол калдыры.
биле сөгениң улус эвэ-
жес.
Ажыл-биле чуталаарга,
кураа берген дээрден баш-
ка, Барлык хоузуна кээр
сөгөн ам-лаа бар-дыр ийин.
Ону бугалар упурыккан,
арыктарга, хараганнар ара-
зында хойну кезип ап бо-
лур. Бо дөрге мзон көөр-
дөм эвес, совхозуңуңуң
удуруткучуларын, тускай эр-
теңгелерин күртү черге
бурууладыр дөш эвес. Эу-
дүт шымы-биле бижирпим
бо. Сигениң ажилды катал
агелесе. Кыжым кээп, доң
мыш кезип, бойдуңуң үрөп
турарың ораушта. Ам
куу-даа болза, сөгенин кезип

алза, улусту олче эвэлдесе
качан барың?
Хоомун кырганың чыг-
дамында алдыга, олар
шүшпөн турар-ла болгай,
келер кыштын байдалы эр-
кен чыдаалында дора бо.
Утур. Черге бистин удурут-
кучулары, специалистери
бо ажылды организастай
албасын кыш кайаар чүе-
дир. Частырылгар чүгө-ле бис-
ти өөртөпкө, кезеес бис
аа. Бир эвес мал чени са-
дына чарыгалдарын, өлүп
хорон турар малдың өртөн
буруулаарың карманым,
дан төдөдүн турар болза,
ам байдал бир аямы болур
ийин оң.
Мен бодум бо совхозта
чурттап, ажылдап тур мен.
Каш чыл мурунда биста
Барлык шөлүңе меде си-
гениң сараттары чыл аяар,
харын оңу кокамыс Бай-
Тайга районун ажыл-агый
ларынга билин салдым, ду-
дала турдуусу чок? Ам кан-
чап барганмыс ол, чүчү чө-
пөш? Мага бижип чөм-
сурун тургузар дөрге, ол
ажыл-агыйнын удуруткучу-
ларыңа, олар ылап-ла
ажылдап шылаар улус бе
дөргөң шылгалда ыткан.
жыл. Мзон мында бижээм
ышкан, ам сөгениң дөр
болза, бодум калдырыңың
туткан, бир-ле дугаарыңда
кылашпал олурам мен.
П. ОЛААР ХӨМҮРҮҮС,
ЧЫЛЫГ ЛАМЧИЛАР
ХОУЛАЛАРЫНЫС
БЕЛЕН БЕ?

Тос-тосугу соогу суурда-даа
уаусту ханыраар, канчаар
эвес. «Барлык» совхозтуң
урун Саада-Терек суурда
600 аягы өөрөңкөчүлүк шо-
ла, 140 орунуг дүң-хүн чок
ажылдар урулар сады, 400
олуттук. Култура бажыны,
хей машина-техника турар
боор, септелге мастер-лаа
мы база ыңгыра дөш албан
челери, организастаар-ла
хей. Оларын кыштагыңа
кышта белеткен каныдың?
База-ла өөрчүгү чүе чок
ийин. Бо адыамын алап
челериниң чанында ам
чакыс тонна хөмүр, чыгыс
кубометр ыла-ла дүшпөзүн
шуут кайаар кыш-дыр
мен. Оларын эвэс чок бе?
Бар. Котельняларын соң-
галары, экистер чыгып
латынган. Чылын одалга
сезону доостурга, көпкөң-
төсө херек чок дээр ишкан,
олажы кым-даа кыңгыр
салбаан. Май айда эгелеш,
бо хуңге чедир сохос база
школа-даа аял-чыгыс-лаа
машына-биле күндө Чадаан-
дан ийи рейсты кылып тур-
ган, олар чүдүлү сөөртүп
ап турган болза көрөм. Ын-
чан, чылын, хөмүр сөөртүр
автоматиналарын оотуру
база эвэс боор-ла болгай.
Ам хамык ажыл кыш-
лашкан, көрөс силер бе?
Кышкы белеткел дөрге
чүгө одалга системаның,
олаар чүдүлү четчелен алы-
ры эвес, а бокту, хөмүрүн
хүлөө алыр-ла турган бо-
гай. Ылча хей ашкы-хөргө-

жык совхозтуң төдүдө ол-
бо бажыңнар чынында ха-
мүр-дөп хуңу, чере бок-
сүрө оваланы берген чыг-
кылаар-дыр. Оларын аптап
арыгласа болза, ам чаа
сезонда хөмүрүңуңуң дүжү-
рөң, шыгарың? Амгы
үеде ортумак школарын, ийи,
мур калжаны көрөң, дөрт
чүдүлөн чыгыптыр ушкулал
калган. Херим иштинде
палакаткан хөмүр шуут до-
ду. Ол-ла бүгү бок-чам 1984
чылдан бөр чыгылган. Ону
району база школа дирек-
тору-даа көрүп тура-ла, хөм-
чөг албас боорга кыж кай-
гаар.
Устүдө ады үнгөн албан
челеринин, организастаар-
нын котельняларын ду-
жүргөш, төн одалга систе-
манын кылыры-биле уни-
версал 8 суугурут котельня-
нын тузун хей түнүт
акша-биле ажыл-агыйлар
арзында көчүрү чорур
№ 741 механикостаттың
колпонага кылдыран, ийи,
соок сүт хоолыларын эвэс
кан чүс метр черин кышкан,
аана салдырган. А херик
кырында ол системанын шын
эвес кылганында, чүгө
урулар садын билин чылы-
дып шыдаас болган. Оң
чыдаага амыдаа чедир
билдинмес. Ол системаны
сохос хүлөө алган. Тус-тус
бажыңнарың, объектилерин
сугуң дамчыдып, чымыдып
турган, пензюң, оон оңу
хүлөө алыр-ла турган бо-
гай. Ылча хей ашкы-хөргө-

гын үндүрүп турган, ту-
турган система ажылдап чок
туруп берген. Маана № 741
механикостаттың кол-
понагы начальнын Дембик
Хомушкы биле совхоз дирек-
тору турган. Дары-оол
Салыны бурууу улуг деп
дөртү-биле чуталаар херек.
Бо таламы-биле районун
улусту контрол комитетин
(даргаз Ону-оол Монгуш)
билбөчөсөн эрттир кан-
ны эдес чүе.
Ол мынак совхозтуң шуут-
ла төдүдө Адыр-Мажадык
фермында байдал база-ла
дүвүрөңчиг. Калжаның,
медикунту септевейн ту-
рар. Калжаның сонга-
каалгалары ойбак-дым, мал
чөмгөр оңгалар, клетка-
шагалар үрелки, кылдын-
маан. Ишекке сүт кудуп бөр
демир дөшпелер кылды-лаар.
Чедиптес. Ферманын ишти-
лаштыга эңир чыгыс едөк,
бон-сүрө хөвөр. Сиген дү-
жүрөң.
А төштө хаан фермында
байдал шуут-ла каракка
чаркычкыч. Барып-барып
совхоз төдүдө, удуруткучу-
ларын дүмчүтүп алаанда
фермалар мындыг-дыр.
Удуруткучулар, специа-
листтер паны эвугар ажил-
дар, хамык-ла чөмгөстөрүн
көөр, билер унурутур. Оон
башка ажылды канчап баш-
карың? Байдал мындыг
турга, келер кыжын та кан-
чаар улус бис билбес мен.
Таван-Самбуц САРЫГЛАР,
Барың-Хемчик район.

В. Т. Тугарины, Т. К. Хряпкону Тыва АССР-
ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Хүндүлө бижиктери-биле шаңнаар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ
ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Улус өөредилгениң хей чыдаарга үр-түндөлдү ажыл
дөш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Хүндүлө бижиктери-биле шаңнаар болза:
Валентина Трофимовна Тугарина —Кызылда башкы ут-
хышын директоруң өөредилге-кышкыдагы таламы-
биле ораалкымыс.
Тамара Кирилловна Хряпко —улус депутаттарын Кызыл
хоорай Совединиң куусомунуң улус өөредилге кышкында
школа иямын чөткөңнөр кышкындагы таламы-биле
инспектору.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы Ч.Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары В. КАЖИН-ООЛ.
Кызыл хоорай, 1988 чылдың сентябрь 29.

Улус өөредилгениң хей чыдаарга үр-түндөлдү ажыл
дөш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Хүндүлө бижиктери-биле шаңнаар болза:
Валентина Трофимовна Тугарина —Кызылда башкы ут-
хышын директоруң өөредилге-кышкыдагы таламы-
биле ораалкымыс.
Тамара Кирилловна Хряпко —улус депутаттарын Кызыл
хоорай Совединиң куусомунуң улус өөредилге кышкында
школа иямын чөткөңнөр кышкындагы таламы-биле
инспектору.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы Ч.Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары В. КАЖИН-ООЛ.
Кызыл хоорай, 1988 чылдың сентябрь 29.

КЫЗЫЛЧЫЛАРЫН КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1988 чылдың октябрь 10-да 8 шактан 13 шакка чедир
улус депутаттарын Кызыл хоорай Совединиң куусомунуң
секретары Антолина Аркадьевна Павлова-биле Кызыл
хоорейтин депутаттарын соңгузда округтарыңа
ажылың дугайында 2-30-90 телефонуң дамчыштыр дөрт
чуталамың болур.

1988
чыладың
сентябрь
30
пятница
№ 226 (13826)
1925 чылда
үндүрүлгөс.
Өртөз 3 көпөк.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок
сессиязын эрттирер дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ
ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

ССР Эвилелиниң Конституциязын 112 чүүлү-
ге дууштур ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиу-
мунуң доктаадыры болза:

Совет Социалисттик Республикалар Эвилелиниң
Дээди Совединиң он бирги чыгынын ээлчег чок
сессиязын 1988 чылдың октябрь 1-де Москва хоо-
райга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы А. ГРОМЫКО.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары Т. МЕНТЕШАВИЛИ.

ЧОРУП ТУРАРЫ

СЭКП ТК-ның Чыгыне се-
кретары М. С. Горбачев сен-
тябрь 28-те Совет Эвилелинде
ажылдык аял-чоруп кылды
чорутур ГСЧП ТК-ның Чыгы-
не секретары, ГДР-ның Кү-
рүң чөвүлелиниң Даргазы
Э. Хонеккер-биле учурашкан.
Ийн күрүнениң удуруткучу-
лары ССРЭ болгаш ГДР-ның
аразында харымдааларын
инити байдалын билин-биле
үнелер, бистаң чурттарымы-
стың найырамы болгаш кады
ажылдажыламы акы-дүңма-
лышкы ийн партияларын
политиказын бузулбас
принципи болуп артыкны
база катал бадатканылар.
Ол-ла хуң чуталажымын
кынар болган, аана кириш-
келер: совет талаан —М. С.
Горбачев, СЭКП ТК-ның По-
литбюро кезиктир, ТК-ның
секретары Н. Н. Словцов,
СЭКП ТК-ның секретары
В. А. Медведев; ГДР-ның та-
лаамында — Э. Хонеккер,
ГСЧП ТК-ның Политбюро
кезиктир, ТК-ның секретары
Г. Миттаг.
ССРЭ болгаш ГДР-ның ара-
зында кады ажылдажыла-
ның байдалын болгаш оңу
бүгү таладык хөгжүдөрүнүн
перспективаларын делгери-
гейн-биле чуталажып көр-
гөн. Европа болгаш делгери
хөгжүдөрүнүн кол айтыр-
ларының таламы-биле ийн
чурттуң турмуштарын ин-
тишешкөөн изерткен делгери-
ниң акты байдалын дугайы-
нда санал-онал солзугаам
болган.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый
чедиркилеринин делгери-
лиде «ГДР-Москвада» деп
эспозицияны Э. Хонеккер
болгаш М. С. Горбачев там-
кын көргөзгөн.
Делгери эштер В. И. Во-
рожилов, А. А. Громыко,
Н. Н. Зайков, Н. Н. Рыжков,
Н. Н. Словцов, М. С. Со-
ловьев, В. М. Чобриков, А. Н.
Яковлев, В. И. Долгих, Ю. Д.
Маслюков, Н. В. Тельман,
О. Д. Бакланов, А. П. Биро-
нова, А. Ф. Добрынин, А. И.
Лукьянов, В. А. Медведев,
И. В. Канитонов, албаның
эске-даа кижилери чораш.
Делгери Г. Миттаг, О. Фа-
лер болгаш Э. Хонеккер
үшөр чоруп албаның эске-
даа кижилери чораш.
ГДР-ның улус ажыл-агый-
нын бүтү талааларын хөг-
жүдөөн, социал политик-
тамы-биле дөшөлгөн, эко-
номикта билин амыктыр эң
дөш техникта түндөлдөр
чүтүлдү көргөскөн эспози-
цияны бөлүктөрүн көргөн.
Делгери эртемниң болгаш
техниканы хөгжүдөөнүн
перспективтиг уламышкы-
ларын тодаргай-биле көр-
гүзүп турар. Хей көрүштү
түндөлдөр — ССРЭ болгаш
ГДР-ның күш-ажылдык кол-
лективтерин, эртемденерин,
спецналыларын, ажылчы-
ларынын дөрт бөл наттыжы-
ламын түндөлдөр.

СЭКП ТК-ның болгаш
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң езулаанын
аалагы алдар болдурун,
Кремль дүштөк шайлаага
чоруткан. Аана совет уду-
руткучулар болгаш Э. Хонеккер
ийн чоруп албаның
кижилери чораш.
Чымыл, байырадыг бай-
далга эртен дүштөк шай-
лаага үзүлдө эштер М. С.
Горбачев болгаш Э. Хонеккер
чүе чуталажып, оңу адыш
жасалкылары-биле ут-
каал.

Э. Хонеккер В. И. Лени-
нин Маавөлөйгө чораш
болгаш чөкөтөр салган. Че-
ченин Кремль тавамын
чанында Билинмес солдат-
тын хөргөңгө база салган.
(СЭТА).

«РСФСР-ниң алдарыг меллиоратору»
хүндүлүг атты тылсыр дугайында
РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ
ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Мелиорация таламы-биле ачы-халыламы болгаш хей чыг-
да ак сеткилдик күш-ажыды дөш «РСФСР-ниң алдарыг
меллиоратору» хүндүлүг атты тылсыры болза:
Кок-оол Санчат-оолович Монгуш —Тыва АССР-ниң «Тыва
суг меллиорация» төлөкөлдү-тууду-ажылда каттыжышкы-
нын буруулаарын скрепер машинаын.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы В. ОРОЛОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары С. ЧИСТОПЛЯСОВ.
Москва, 1988 чылдың сентябрь 23.

«Тыва АССР-ниң школазынын алдарыг
башкымы» хүндүлүг атты тылсыр дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ
ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Улус өөредилгениң таламы-биле ачы-халыламы дөш
«Тыва АССР-ниң школазынын алдарыг башкымы» хүндү-
лүг атты тылсыры болза:
Тимофей Егорич Кузнецов —Танды районда Владимир
ропка ортумак школазынын күш-ажыл болгаш черчене
башкымы.
Кызыл Майял-ооловна Прит —Чөөн-Хемчик районда
Бажын-Алаак ортумак школазынын эге класстар башкымы,
Четек Олеговна Судный —Тыва АССР-ниң улус өөредилге
министерствозуңуң инспектору.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы Ч.Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары В. КАЖИН-ООЛ.
Кызыл хоорай, 1988 чылдың сентябрь 29.

В. Т. Тугарины, Т. К. Хряпкону Тыва АССР-
ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Хүндүлө бижиктери-биле шаңнаар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ
ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Улус өөредилгениң хей чыдаарга үр-түндөлдү ажыл
дөш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Хүндүлө бижиктери-биле шаңнаар болза:
Валентина Трофимовна Тугарина —Кызылда башкы ут-
хышын директоруң өөредилге-кышкыдагы таламы-
биле ораалкымыс.
Тамара Кирилловна Хряпко —улус депутаттарын Кызыл
хоорай Совединиң куусомунуң улус өөредилге кышкында
школа иямын чөткөңнөр кышкындагы таламы-биле
инспектору.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы Ч.Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары В. КАЖИН-ООЛ.
Кызыл хоорай, 1988 чылдың сентябрь 29.

Улус өөредилгениң хей чыдаарга үр-түндөлдү ажыл
дөш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Хүндүлө бижиктери-биле шаңнаар болза:
Валентина Трофимовна Тугарина —Кызылда башкы ут-
хышын директоруң өөредилге-кышкыдагы таламы-
биле ораалкымыс.
Тамара Кирилловна Хряпко —улус депутаттарын Кызыл
хоорай Совединиң куусомунуң улус өөредилге кышкында
школа иямын чөткөңнөр кышкындагы таламы-биле
инспектору.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы Ч.Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары В. КАЖИН-ООЛ.
Кызыл хоорай, 1988 чылдың сентябрь 29.

Улус өөредилгениң хей чыдаарга үр-түндөлдү ажыл
дөш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Хүндүлө бижиктери-биле шаңнаар болза:
Валентина Трофимовна Тугарина —Кызылда башкы ут-
хышын директоруң өөредилге-кышкыдагы таламы-
биле ораалкымыс.
Тамара Кирилловна Хряпко —улус депутаттарын Кызыл
хоорай Совединиң куусомунуң улус өөредилге кышкында
школа иямын чөткөңнөр кышкындагы таламы-биле
инспектору.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы Ч.Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары В. КАЖИН-ООЛ.
Кызыл хоорай, 1988 чылдың сентябрь 29.

БОТ-ИДЕПКЕЙИН, ХАРЫСАЛГАЗЫН, РОЛЮН БЕДИДЕРИ-БИЛЕ

2-ги арын. 1988 ч. сентябрь 30.

«КУШАЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң
Президиумунуң Чарлыы

Улус ажил-агыйына хой чылдарда ак сеткилдиг
куш-ажыл дээш куш-ажылчы ачы-хавыязын
демдегээри-биле ССРЭ-ниң Дээди Сөвединиң
Президиумунуң өмүнээзинден «Куш-ажылдың хоо-
чуну» медаль-биле шаңнаар болза:

**КАА-ХЕМ РАЙОН
ТАЛАЗЫ-БИЛЕ**
Валентина Егорова Ба-
бушкина — ажил-агылдар
арамың «Сарыг-Сеп» деп
механизмация колонназында
агылчы.
Роман Карпович Баталов —
«Бүрө» сохотка чаагыныкы.
Тамара Дугур-оолова Ба-
тунова — районун төп эмне-
дегээни.
Виталий Федорович Горе-
лов — «Кызыл агроулетпу-
тра-1» транспорт бүдүрү-
гөһүнн филиалында токар.
Сергей Николаевич Глызнев —
«Сарыг-Сеп» орук септел-
де-туугу эргелдеди бызачы.
Анатолій Тимофеевич Гущ —
«Сарыг-Сеп» орук септел-
де-туугу эргелдеди аксиа-
торщик.
Леонтий Васильевич Дриб-
лиц — Каа-Хемде кино ча-
гынын директору.
Николай Петрович Езов —
улус депутаттарынын район
Сөвединиң кушомунуң улус
өргөдиге кидизиниң ин-
спектору.
Мамиян Иванович Нондип —
район магазиниң тал-
чы.
Райса Семёновна Ильякина —
улус депутаттарынын рай-
он Сөвединиң кушомунуң
улус өргөдиге кидизиниң
методиктиң кабинетиниң эр-
гелекчиси.
Павел Павлович Колынов —
«Сарыг-Сеп» орук септел-
де-туугу эргелдеди Бүрө-
Бай-Хаак участогунда мастер.
Леонид Михайлович Мам-
шев — «Сарыг-Сеп» орук
септел-де-туугу эргелдеди
слесарь.

Василий Иванович Ворон-
цов — «Кара-Хаак» сохотка
ажыл-агыл эргелекчиси.
«Сукпак» сохотка.
Галина Борисовна Барба-
сенко — ажилчы.
Зинаида Салцаковна Прит —
ажилчы.
Партизан Копанович Оор-
жак — ажилчы.
Геннадий Васильевич Ор-
лов — чаагыныкы.
Алеша Чадмабаева Хо-
мушук — ажилчы.
Александр Георгиевич Че-
кушкин — механизатор.
**БИИ-ХЕМ РАЙОН
ТАЛАЗЫ-БИЛЕ**
«Эрбене» сохотка.
Догус-оол Арган-Доргогов —
Ооржак — ажилчы.
Мамбиян Кудержикова
Оожаак — ажилчы.
Горунмай Кок-Хунаевич
Ооржак — кол бухгалтер.
Тырыш-оол Павлович Па-
бушук — ажилчы.
Галина Григорьевна Сары-
лап — ажилчы.
Эрма Ивановна Топова —
ажилчы.
Мария Васильевна Хомаев —
аспа-сатпа пар.
Назар Санатова Ча-
мын — ажилчы.

**ТАНДЫ РАЙОН
ТАЛАЗЫ-БИЛЕ**
Александр Филиппович
Майдунов — ажил-агылдар
арамың кижик чорур
«Дүрген» деп механизация-
да бызачы-бетовчу.
Тас-оол Чачыпович Ондар —
Кызыл-Арыгда дузалал
школанын кидизиниң.
Николай Сергеевич Санкин —
Межегейде кидизиниң.
Тыва АССР-ниң Дээди
Сөвединиң Президиумунуң
Секретары В. КАЖИН-ООЛ.

«КУШАЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң
Президиумунуң Чарлыы

Улус ажил-агыйына үр чылдарда ак сеткилдиг
куш-ажыл дээш куш-ажылчы ачы-хавыязын
демдегээри-биле ССРЭ-ниң Дээди Сөвединиң
Президиумунуң өмүнээзинден «Куш-ажылдың хоо-
чуну» медаль-биле шаңнаар болза:

**КЫЗЫЛ ХООНА
ТАЛАЗЫ-БИЛЕ**
Сергей Тимофеевич Андру-
сенко — Тыва АССР-ниң
чуртталга-коммунал ажил-
агыйнын депускаар ажил-
чы-биле бүдүргө каттыжым-
кымынын специализация
автотранспорт бүдүргөдиге
септелде мастерскаяларын
начальник.
Клара Чапайковна Аракча —
«Республиканың дүйүр уру-
лар» школа-интернаттың ба-
шкы.
Марат Агванович Ашак-
оол — Енисейин хем пар-
одостоонуң Кызылда пас-
сажир район эргелдеди ка-
пелан-дагыныкы.
Владимир Борисович Боб-
ров — № 2 чук автор-
транспорт бүдүргөдиге чо-
лаачы.
Александр Михайлович Бо-
ров — «Тыва сүт медин-
а» төлөвдө-тууд-ажыл-
дал каттыжымкымынын ав-
тобазы механиз.
Валентина Максимовна Бо-
ров — «Тыва сүт медин-
а» төлөвдө-тууд-ажыл-
дал каттыжымкымынын ка-
дрлар талазы-биле инженер.
Владимир Перфильевич Ва-
сильев — Енисейин хем
пародостоонуң Кызылда
пассажир район эргелдеди
капелан-механик.
Елизавета Ивановна Вик-
торова — «Даб комбинат»
ажылчы.
Антонина Ивановна Воро-
нова — республиканың уру-
лар эмнегелерин ажилчы.
Хамид Абдылфазылович Га-
таули — Тыванын гео-
логия-инженер экспедиция-
да уттур тургузу ма-
шини.
Михаил Никифорович Гла-

зыш — республиканың
курунениң үренин инспек-
циянын начальниги.
Виктор Едикович Голуб-
цов — «Тыва сүт медин-
а» төлөвдө-тууд-ажыл-
дал каттыжымкымынын ав-
тобазы механизатору.
Петр Титович Голенко —
№ 1 чук автор-транспорт
бүдүргөдиге чолаачы.
Георгий Курибанович Гор-
бунов — чуртталга-коммунал
ажыл-агыйнын депускаар
ажыл-биле бүдүргө кат-
тыжымкымынын специализация
автотранспорт бүдүргөдиге
септелде-монтаж комбинат-
тың диспетчер.
Людмила Федоровна Жло-
ва — № 4 урулар саднын
эргелекчиси.
Валентина Ивановна Жи-
бинова — Тыва АССР-ниң
Салым министерствонуң
септелде-монтаж комбинат-
тың диспетчер.
Людмила Ивановна Жукова —
№ 2 чук автор-транспорт
бүдүргөдиге кадрлар та-
лазы-биле инспектор.
Наталья Давыдовна За-
харова — «Красноярск хамаат-
ты» төлөвдө-тууд-ажыл-
дал институтун
Тывада салбырын архите-
ктура-тууд мастерскаяларын
начальник.
Евдокия Афанасьевна За-
лучная — республиканын
Чуковский атыг урулар
библиотеканын четчелер
болгаш ажилал кылдыр са-
бырын уугу библиотеканы
начальник.
Надежда Федоровна Каба-
нова — Тыва АССР-ниң Ха-
рылаанын бүдүргө-техник-
ти эргелдеди хоорайлар
арамынын телефон стан-
циянын телефонист.
Юрий Семенович Кананыхин —
Енисейин хем парод-
остоонуң Кызылда пас-
сажир район эргелдеди капитан-
механик.
Нина Мартыновна Кар-
пова — республиканын № 1
бюджетте багымынын ке-
режипер консултант-
адын уугу акционер.
Нина Ивановна Катасов —
Тыванын география-инженер
экспедициянын экономист.
Екатерина Павловна Кас-

«ЧАҢГЫС КЕЗЕК ОТ БОЛБАС»

Кижиян амдыралы кан-
дыг-да болу болу, оң кан-
дыг-да талалар турар.
Благути эш чок артка,
чаакаан чурттал чорур
кижиян амдыралы оюнчук
эвес. Сүт өккө, мят чары
алары беши беле эвес бол-
гай. А ажи-та кижиян?
А өөрүшкүн кым-биле эле-
жирли, мукараалы кымга
чулаалар?
«Нанис кезек от болбас»
деп удушун үлгер домаан
эки билди мен. Ычачан
уламы берилген чамык
кижиян өр-биле тузун,
урут-ларым кады өстүрүп

эске черлерде миди клубтар
хей. Кызылда болгаш еске-
да суурларды киди клубтар
чол-да болза, таныкылда кеж-
дерия организаастал турар.
Бисти Эрзенте база мичар бол-
ла деп куээр мен Ах шай-
ны артап, амдырал-чурт-
талды чулаалар, кидим-
бир ажиыгит ажил-да кылды
болгай, кижиян-эрге, кады
септел-да, агарал-да, кон-
перт көрүл-да, клуб органи-
заастал болза, ладимы-да
төтөл болу. Черле миди
таныкылда черин организа-
астал кижиян дыка — сол-
богаш ажиыгит ажилдарын

ШЫН

Күш-ажылчы эвес орулгаларның оруун дуглаар БИСТЕ БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

Күш-ажылчы эвес орулга
кирип алыр чорук-биле де-
миседа бистин чуртуваста
сөөлү уде күттелген. Оон
бистин амдыралымынын
негелдеринге дүшкөсүн
барылаалар көргөш, СЭП
ТК, ССРЭ-ниң Дээди Сөв-
единиң Президиуму болгаш
ССРЭ-ниң Министрлер Че-
гулени 1988 чылдың майда
ху-доо алтын шилтирлесе
он-биле демиседа үр ху-
саалыг организаастыг, эконо-
миктиг, кижиян-биле база
хоойду-дүм хемчеглерин
кирип комбинаттыг про-
грамманы көрүп турар. Ону
боттадыралыга күрөс ор-
ганнары, хей-нянги, ак се-
тилдиг хамааты бүрүз ки-
рип умурауг, социалист
өчү-хөргөһүн төтөгдөр,
куш-ажылчы эвес орулга
кирип алыр кижиян-биле
редир алаар.
Бо талазы-биле байдал бис-
тин республикада кандыгыл?
Ак сеткилдиг эвес кижиян
кай хире алетериниң турары
дээрин чамдык тикчег-
терге көрүп көрей. Бо
чылдыг бирги чартымын
республиканын улус судары
куш-ажылчы эвес орулга
турган 76 кижиян хероз
керег. Оларын 35-а күрө-
сөөлү болгаш хей-нянги
өчү-хөргөһүнн турган оор
кымыл турган дээш судал-
кан болу турар. Кызылдын

экт комбинатын ажилчы-
ны В. Оюн бо чылдын аюль
айда он ийи килограмм эт
орлоаш, 80 рубльге штраф-
таткан. Ниво заводун
ажылчыны Л. А. Зейнева
9 рубль 10 копеек эртенг
бар шил воданы орлопкан
туттурган. Ажилда алтын
шаманын 20 хуузы тыр-
тырмышан, ол черинге эки-
чазар куш-ажыл ажил-
чазар кылды хемчег ала
олаагы. Ола заводтун
ажылчыны В. Котляров хер-
ла 20 литр пивону чектен
орлоаш, 100 рубльге тор-
гаткан. База бар таварыда:
№ 48 тууд эргелдедин ма-
лары 3. Херкетин шала,
сонга будууд база кисталар
ны багыныпче апаар дээш
кузели боттамын барган. Ол
дөш суд ону 20 рубльге тор-
гаан.
Күргүсөөнү үстүдө ча-
жентерде алгаш көргөш,
ажылдар турар черлеринде
чү-хө дажыгыл, камыр-
чазар чоруктар ам-да бар
болуу артышкан-дыр. Ыч-
ачан ол чүдөлөрү дээш
дүрбүлчеге улаган хемчег-
лерин коллектал бүрүзге
дем-биле чорудар укжураут
де. Бүдүрүлгөдөгү шак ин-
диг кижиян «ажыл-
чы» эптиг байдалды тур-
гуседа дээш ажилды пак
судалган ажилды пак
мичар чорудар алаар бис.
Чүте дээш партия, күрөс до-



ӨСКЕРИЛГЕЛЕР ХЕРЕК АПАРГАН

Польшада социал-политиктиг байдал

«ВЕНСЕРЕМОС» СТАНЦИЯНЫҢ ДЫҢНАДЫ

ГВАНА, (СЭТА). Сөөлү
каш хонуктарынын иштине
салыдар дайымырактар
чуртун патриот куштери-
биле туучушкуннарга 250
ажыг кидизин едүргөк бо-
лгаш балыглаткан. Ол дугайын
салыдар партизаннарын
«Венсеремос» радиостанция-
ны дынчатын. Сентябрь 11-
ден 24-ке чедир Национал
хосталынын Фарабуно Мар-
ти атыг фронтунуң мурунда
айымынган. Морос депар-
таментте радиохарылаанын
периг баалаан чылга план-
ка, 3 дайыкшы машиналар
узуула, Дуартеин улусна
ууду бунурумунга өр эконо-
миктиг сөгүтү бергенер.
Сөөлү дайыкшы операция-
нын бирозиниң үзүлгө
америк хөнгүт бунурум
40 хире полмейстерлер едүр-
гөк болгаш балыглаткан деп,
«Венсеремос» дайчыткан.
Сентябрын ортаа үзүлгө
Салыдарун патриот ку-
штерин уугу шак халдаан-
кыны эргелдеди мурунда
айымынган. Ону Дуартеин
айымынын «Дз Параско»
дээр терг-стратегия баала-
нык халдаашкы-биле эге-
дөө.

КҮСКҮ ЯРМАРКА

СОФИЯ, (СЭТА). Күскү
делеге армарнаа Болгария-
нын Пловдив хоорайында
«Техниктег депинге бол-
гаш экономиктег кады ажи-
да» деп кийгырыккан ажи-
да-биле ажиыткан. Ийде
делегейин 30 ажиг чурту
төлөвдө 24 му фирмат
тарын бүдүргө турары
чаа бараннарын болгаш кы-
лымын делгээш.
Болгариянын бодунуң де-
легейн хей чери эдөр ту-
рар. Совет Эвдизиниң кат-
тыжымкымынын болгаш
лаштымы бүдүргөдиге-биле
кады ажиллап турар фирмалар
база-ла элөөш эвес чаа
бараннарын делгээш. Делегей
нын саймалыг капиталы-
тиг чуртталгада хей фирмалар
армарнада көржөп ту-
рар.

Президентиниң шиитпери

ВАШИНГТОН, (СЭТА).
Америка туз аам алгаш,
нефть сөөртүп турар кувейт
суударын камгалды, олар-
ны хузорин соодаар дугайында
айтымшынын АКШ-
нын президентин Р. Рейган
Перси мугадурунда турар
америка терг көрбаздеринге
берген.
Президентиниң ол шилти-
рил Ак багымын төлөвдө-
чыл Марли Фицджеральд
бузуу-биле дынчаткан.

«ВЕНСЕРЕМОС»

Сөөлү уде Польшада со-
циал-политиктиг байдал
катап чидилген. Беш ай
дугурунда чуртка ийи катап
ажыл соодамыннынын
чалгы эртен. 13 хөмүр-лаш
шакталарына, судуо кылды
тергөргө болгаш порттарга
аюгуст артка ажил соода-
мыннынын аюлгы-биле-
да, доллар-биле-да саа-
га келергел уугу караган
чедирген. Ол чокта-ла чурт-
тун берген турар эконо-
мик улам парымда: лаш-
тымы чурттарга Польшанын
өргө 40 миллиард доллар
чедир турар болгай. Ол буну-
ну уруку чуртун бүтү-
чүлгө дээр турар. Хей буну-
ну бараннарын чедире-
тээр, хандыргала үзүлгө
лаштыкынер болуу, оошурлар
улаар деп берген.
Ажил соодамынныны
хоойла, эдөр-дүрүмгө кү-
шөс, ууду болтуган болгаш
чамдык таварыларда олар-
ны чакыт болгаш кижиян-
кер күткөн. Ычачан ол
ажыл соодамыннынын
Польшаның улус ажил-аг-
ылды байдалга удушун таар-
ылмайн турарын боттут аар-
реткен. Чуртталга чонга,
хамыктын мурунда күрө-
сүн уугу бүдүргөдигерин
ажылчыларын эртеркени
кедерег улаатканын, ры-
ноктун чөгөткөшүн, ажи-
да чедирлөгөдиге четтес-
терин уружун аарымшы-
кылды деген. Экономиктег
реформаны чорудар кылган
чамдык дээш түс-түс киж-
илер дугайында түтүмчү-
улам-ла дылган оор. Чаа
бүтү-ле чүлөгө болуу-чоругу-
ру-биле, шын кылган б?

Миди айтыртыг хары-
мы Польшанын Каттыкан
ажылчы партизаннарын, еске
партияларын уружунча
лары, профиндиздер боорун
орлоашкан. Министрлер Че-
гуленин ажилын, оон Чаа-
гай буну эргелерин канчаар
боттадыралы турары ПУР-
нун сеймин бодунуң хура-
алына анализтен берген.
Амгы байдалда партиянын
сударлары аюгуст төчү-
зүлгө болгаш ПКАП ТК-ны
Польшага база хамы чула-
лашкан. Польшага дискуссия
мурунда шакта-ла турарын
шүтүмчүлөч болгаш. Ажил-
чыларны, хураалынын
келерге эрге-чагырааларын
чалгыларын, ажилчыны
ажи-биле харылаанын кон-
кастанын, ажилчы чонуну
хөргөдөдигерине четтес ки-
чөгейин херечил болуу
бидитиг болгай деп, ПКАП
ТК-нын Бирги секретары
В. Ярузельский демделгөн.
Чаагыны ажила шүтүмчү-
лөдиг саналар Польшага
болган, ол турун келген бер-
гелерин ажила эртер талазы-
биле олаагы буну эргелер-
га алгаш турган, оларын кү-
сөтүп турары амдымында
көсүк түнел берген.
Политиктиг болгаш эконо-
миктиг хамы реформаларын
үргүзүлгө, экономиктег
реформанын ажила үе-ча-
ла боттадыралыга ала
ажила боор судуу-биле
лаштыг хемчеглерин ажила-
лаш шилтирлесе Польшаның
киржикчилер илгерилгээш.
Польша моон-даа сонгаар
улус-чонга чок, эргим, ча-
гыган социализмин оруу-
биле бунураалар дээринге
буураалар В. Ярузельский
түнел сөгүтте айткан.
Реформалары талалак-
чыларын дилзор, национал
эштежигенин хемчөгөдиг кал-
бар тур дугайында ажила
Польшага делгээш. Чаа-
ажи-ажи үзүлгө-дээрлэг
ажылчыларын, база тус-
тус ач-аларыг кижиян-
киржикчилер илгерилгээш.
Польша моон-даа сонгаар
улус-чонга чок, эргим, ча-
гыган социализмин оруу-
биле бунураалар дээринге
буураалар В. Ярузельский
түнел сөгүтте айткан.
Реформалары талалак-
чыларын дилзор, национал
эштежигенин хемчөгөдиг кал-
бар тур дугайында ажила
Польшага делгээш. Чаа-
ажи-ажи үзүлгө-дээрлэг
ажылчыларын, база тус-
тус ач-аларыг кижиян-
киржикчилер илгерилгээш.
Польша моон-даа сонгаар
улус-чонга чок, эргим, ча-
гыган социализмин оруу-
биле бунураалар дээринге
буураалар В. Ярузельский
түнел сөгүтте айткан.

Тус черин хайгааракчы-
лар чалактын халашканын
ыдыг-ла олаагы чүд деп көр-
бей турарлар, олар ову чур-
та демократизмдыг ажила
турарын, политиктег ку-
дуралын бедонинин, чонуну
тура-соруун болгаш сеткил-
дөөн илгерилгээш турар тө-
лөвдөгө организаанын ро-
лолун күтшөгөдигерин ала-
рел кылды көрү турарлар.
Чаа чалакча чаа негелде-
лерин салды, миди-да болза,
чуртун нарын ажиыгиттарын
кабинет (чаагы) ала-ла
солуп каары ажи оон со-
астал ажила-мичар салга-
ры-биле шилтирлесе болбо
дел чүлөгө Польшада сарым-
дал буну болуу турар кы-
жиян медегер турары бид-
дигит.
Валентин ВОЛКОВ,
(СЭТА-нын корр.).
Барман.

ПЛЕНУМНУҢ ШИИТПЕРИ

ВАРШАВА, (СЭТА). Поль-
шанын Каттыкан ажила-
нын партизаннарын ТК-анын
токуу пленуму болуу артка.
Польша парламентиниң ху-
раалына ПУР-нун Министр-
лер Чегулуенин алаан-ду-
жаалыга ПКАП ТК-нын По-
литбюро кежигуну, ТК-ны
секретары Мечислав Раков-
скийниң кандидатураына
деткирип дээр шилтирлесе
пленум хулаас алган. Ол кан-
датура дээр бадылаарын
сейме ПКАП-тын депутат-
тар кулауна дааскан.
Пленумун боор артка ду-
гайы ПКАП агентствел дын-
чаткан.

